

EUHARISTIJA I DUH SVETI

Dr Tomislav IVANČIĆ

Onome koji je u našoj Crkvi završio redovni studij teologije ovaj naslov nije posve jasan. Izgleda prenategnut. On će smatrati da se o toj temi može govoriti tek usput i ne posve uvjerljivo. Zato ona i nema značajnije mjesto ni u teologiji ni u pastoralu. Posljednji je sabor, a s njime i događanje unutar Crkve posljednjih decenija, pokazao da takvo stanje u pastoralu i teologiji nije normalno i ne odgovara stvarnosti Svetog pisma i tradicije.

Da bismo mogli temeljito ući u problematiku odnosa euharistije i Duha Svetoga potreban nam je nešto opširniji uvod. Potrebno nam je u prvom dijelu pokazati koje mjesto ima Duh Sveti u pastoralu. U drugom dijelu pokazat ćemo neke nove aspekte pneumatologije, a u trećem odnos euharistije i Duha Svetoga.

1. DUH SVETI U PASTORALNOM RADU CRKVE

Svrha je pastoralna okupljati Crkvu i raditi na njezinu rastu. Crkva se okuplja oko euharistije. Bez euharistije nema Crkve. Kao što i bez Crkve nema euharistije. Onaj tko jede Tijelo Kristovo postaje Tijelo Kristovo. Tko nije u zajedništvu Crkve, ne može primiti Tijelo Kristovo. Sv. Ignacije Antiohijski veli: „Neka se nitko ne zavarava. Tko nije u zajednici oltara, nema sudioništva u Božjem kruhu.”¹

Pitanje je međutim koja je to sila koja spaja vjernike u zajedništvo? Što Crkvu drži na okupu? Što je to u čovjeku što ga tjera da se čisti i prima euharistiju ili što je to što ga nagoni da uđe u puno zajedništvo Crkve?

Pastoral katoličke Crkve uvelike je razgranat, organiziran i discipliniran. Unatoč tome, exodus iz Crkve se nastavlja i vjera se još uvijek hladi u narodu. Kao da se još ne zna kako u Crkvi treba naviještati. H. Marcuse je u proljeće 1969. godine na pitanje što je za njega kršćanstvo odgovorio: „Kršćanstvo, to je nešto što ima veze s Isusom Kristom.”² Sudionik u kršćansko-marksističkom dijalogu Jan Milić Lochmann izjavio je da je iz usta jednog ateiste doznao o radosnoj vijesti.³ Slično

1 IGNACIJE ANTIOHIJSKI, *Poslanica Efežanima*, u Funk 1, 177f.

2 U *Gegenwart des Geistes* (zbornik), Herder 1979, str. 132.

3 Usp. LOCHMANN, *Christus oder Prometheus?*, Hamburg 1972, str. 77.

je i s nizom suvremenih polukršćana koji su završili dječje vjeronauke i jedva što temeljito znaju o radosnoj vijesti. Naš pastoral je naime odviše racionalistički. Glavni oslonac je ljudsko planiranje i psihologiziranje.

Istovremeno dok nam se čini da su u istočnoj Crkvi pastoral i kateheza svedeni gotovo na nulu ili da se pravoslavna Crkva ne trudi onoliko koliko katolička, ne čini se da kod njih stanje vjernika i Crkve stoji lošije. Dovoljno je prolistati njihove teološke napise da uvidimo kako su oni uvjereni u napredak svoje Crkve i kako mnogi od njih s visoka gledaju na trud katoličkoga rada. – „Budući svesna svojih istinskih predanja – piše jeromonah G. Patacsi – Pravoslavna crkva privlači mnoge obraćenike pa i simpatizere koji, – izgubivši interesovanje za institucionalizovani ekumenizam, ponekad suviše bučan i površan, – idu putevima unutarnjeg ekumenizma, usmereni sve više i više na pravoslavnu veru. Dok je u pogledu civilizacije čitava vaselena ostala maltene sasvim 'zapadna'. Pravoslavlje je sa druge strane, na putu da opet postane zaista vera cele vasetene.”⁴

Ipak se čini da su Istok i Zapad u jednakoj krizi jednostranosti. Istok se boji racionalnosti a Zapad duhovnosti. Jedan crkveni pisac je na to davno upozorio: „Ako zaboravimo Sina, Riječ i Istinu otkrivenu u ljudima, mi ćemo obožavati nekog 'bezrazumnog' Boga, ludog, ako li pak uskratimo nužno štovanje Duhu Svetom, darovatelju života, onda će naš Bog ostati 'mrtvi' Bog.”⁵

Čini se da Zapad sav svoj rad temelji na Logosu, na Isusu Kristu i da je stoga naglašena Riječ. Svjedoči to minuciozno razvijena teologija i kateheza. Istok pak svoje djelovanje temelji na Duhu Svetome i stoga je kod njih bitna duhovnost i molitva. O tome svjedoči nedostatak organiziranog vjeronauka i misija s jedne strane, te postojanje monaštva i sugestivne liturgije s druge strane. Normalno je stoga da Zapad više naglašava izvanjsko djelovanje u pastoralu, a Istok više unutarnje djelovanje.

Međutim, kao da je izgubljeno s vida da je Bog poslao dvije božanske osobe da bismo bili otkupljeni u punini: Isusa Krista i Duha Svetoga. Obje su osobe stoga bitne i nužne u pastoralnom radu. Riječ je ono što se naviješta. Duh Sveti je snaga *kojom* se naviješta riječ. Drugim riječima, naviještanje bez Duha Svetoga je sterilno. A sama snaga Duha Svetoga bez naviještanja je besadržajna.

Isusa Krista spoznajemo i primamo naviještanjem. Duha Svetoga primamo po molitvi. O Isusu Kristu možemo samovoljno i slobodno saznavati iz Svetog pisma i propovijedi. O Duhu Svetom kao sili možemo znati tek kad mu se predamo. To onda znači da o njemu možemo saznati nešto tek kad molitvom dopuštamo da nas njegova sila natopi i vodi.⁶ Budući da je Duh Sveti na Zapadu nekako zanemaren, može se razumjeti otkud tolika razlika između neevandeoskih novozavjetnih tekstova i teoloških tekstova u Crkvi. Dok su spomenuti novozavjetni tekstovi

4 G. PATAČI, *Oslobođenje unutarnjeg čoveka u pravoslavnoj duhovnosti*, u *Teološki pogledi* 4/1979/209.

5 Govori pripisani sv. Grguru Niškom, PG 44, 1340 B.

6 Sv. BAZILIJE piše: „Bliskost (oikeiōsis) s Bogom se uspostavlja po Duhu.” (PG 32,157 B) Usp. također: Th. STROTMANN, *Pneumatologie et liturgie* u *Vatican II*, ed. Cerf 1967 str. 289–312. Isto: B. DUDA, *De aspectibus trinitariis praesentiae Domini in communitate cultus*, Romae 1968.

prepuni govora o Duhu Svetom i njegovu iskustvu, dotle su u teološkim spisima o Duhu Svetom govori tek posuđenim izričajima iz tih tekstova, a ne kao o sili koja je spoznata iz vlastitog pastoralnog iskustva.

Novozavjetni tekstovi govore o Duhu Svetomu kao sili i snazi. „Kraljevstvo Božje nije u riječi, nego u *snazi*” (1 Kor 4,20). „Evo, ja ću poslati na vas ono što je Otac moj obećao, a vi ostanite u gradu dok se ne obučete *u silu* odozgo!” (Lk 24,49) – piše Luka za Isusa u svome Evanđelju. Na početku pak Djela apostolskih govori Isus apostolima: „Ali, primit ćete *snagu* pošto Duh Sveti dođe na vas, pa ćete mi biti svjedoci u Jeruzalemu, po svoj Judeji, Samariji i sve do kraja zemlje” (Dj 1,8). Apostoli su poslušali Isusa i zato nisu otišli propovijedati nego najprije moliti zajedno s Marijom, majkom Isusovom: „Tada se vratiše u Jeruzalem s gore zvane Maslinske... Svi su oni bili jednodušno ustrajni u molitvi zajedno s nekim ženama, Isusovom majkom Marijom i braćom njegovom” (Dj 1,14). Sveti Pavao nam o svom osobnom pastoralu svjedoči slijedeće: „I ja, kada dođoh k vama, braćo, da vam navijestim svjedočanstvo Božje, ne dođoh s visokim govorom ili s mudročću,... Moja riječ i moje propovijedanje nije se sastojalo u uvjerljivim riječima mudrosti, već u očitovanju Duha i *snage*, da se vaša vjera ne oslanja na ljudsku mudrost nego na *Božju snagu*” (1 Kor 2,1–5). Ta snaga Duha je tolika da apostoli jednostavno kažu: „Za ovo svjedočimo mi i Duh Sveti kojega je Bog dao onima koji mu se pokoravaju.” (Dj 5,32) Toj sili Duha Svetoga, međutim, čovjek se može i oprijeti. Tako Stjepan Prvomučenik veli: „Ljudi tvrde šije, neobrezanih srdaca i ušiju! Vi se uvijek opirete Duhu Svetome!” (Dj 7,51). Snaga Duha Svetoga je tolika da će Pavao jednostavno reći da je okovan Duhom (usp. Dj 20,22). „Duh Sveti mu jamči” (usp. Dj 20,23). On mu ne dopušta da ide u određene krajeve (usp. Dj 16,7), ili mu priječi i zabranjuje da propovijeda Riječ u određenim krajevima (usp. Dj 16,6). Isus je apostolima mnogo govorio o Duhu Svetom. Dovoljno je pročitati njegov govor na posljednjoj večeri. Pa ipak, apostoli ništa o njemu nisu znali sve dok nisu imali vlastito iskustvo o njemu. Iskustvo su pak dobili tek nakon što su molili. Oni ga, dakle, nisu imali već time što su kroz gotovo tri godine slušali Isusa, čak ni samo zato što su bili s njime. Isus ih je zato uporno učio moliti, govorio neka traže, i obećao im da će im sigurno Otac dati Duha Svetoga.

Pastoral, dakle, nužno mora biti nošen ne samo propovijedu nego i molitvom. On naime jednako treba Isusa i Duha Svetoga. Isusovo djelo je nemoguće ostvariti bez Duha Svetoga, a to znači bez molitve. Zato je Isus rekao apostolima da je bolje za njih da on ode jer inače neće Duh Sveti doći k njima (usp. Iv 15,7). Prema tome, pastoral nije neka metoda rada. To je istina vjere naviještana u snazi Duha. To je istina vjere na djelu. To je Isus u snazi Duha Svetoga. On je utjelovljen po Duhu Svetomu. On je na Jordanu vidljivo primio snagu Duha i u toj snazi je propovijedao, liječio i pošao u smrt. U toj snazi je i uskrsnuo. Svoje Tijelo, koje je Crkva, stvorio je po Duhu Svetome. Crkva je, naime, nastala i očitovala se na Duhove (Usp. LG 2).

Dakle samo vjeronauk ne čini čovjeka vjernikom. Njemu treba još snaga Duha ili milost da bi mogao postati vjernik. Vjera je naime milost. Milost je dar. A dar se prima molitvom. Samo postavljanje moralnih zahtjeva vjernicima i prihvaćanje tih zahtjeva ne čini ih dobrima i moralnima. Moraliziranje ostaje farizejizam, ako se ne pokaže snaga za ostvarenje morala u životu.

Buđenje i obnova Crkve nastaje po molitvi. Svetac se postaje molitvom. Budući da mislimo da sveci sebe čine svetima izvanrednim djelima, ima malo svetaca i jedva se tko usudi to biti. S druge strane, mislimo da je to izvanredna milost i zato se ne pušta ljude da je dobiju. Biti svet je redovna milost u kršćanstvu i Crkvi. Svi su kršćani u početku bili nazivani svetima, i to su bili. To i danas mogu.

Suvremeni velikani kršćanstva su ljudi molitve. Majka Terezija nema drugog odgovora za svoja djela nego da moli svaki dan. Helder Camara svake noći ustaje i moli od dva do četiri u noći. Ovogodišnji dobitnik Nobelove nagrade za mir, Argentinac Esquivel, priređuje molitvene sastanke. Raditi za ljude i okupljati ih u Kristovo ime mogu oni koje je obnovio Duh Božji. Da bi slušatelji razumjeli propovjednika, on mora biti pun Duha Božjega. Duh naime otvara srce slušateljima da razumiju (usp. Dj 16,14). Slušatelji, međutim, također trebaju molitvu a to znači Duha Svetoga da bi mogli činiti ono što su razumjeli i svojom voljom odlučili. Gore navedene suvremene velikane kršćanstva ljudi čitave zemlje danas razumiju, a to je zato što žive u snazi Božjega Duha. F. Heer to ovako kaže: „Pobožan biti znači ispravno živjeti s ljudima, sa svetima i nesvetima kao i s prirodom, njegovati sa svim stvarima pravilan odnos. Dati se u veliki proces preobražaja, postati kruh i vino, postati hrana za bližnjega i za Boga.”⁷ Duh Sveti je upravo onaj kojega ljudi danas kao i uvijek nasušno trebaju. Teilhard de Chardin kaže u tom smislu: „Prije će se zemlja prestati okretati negoli se čovječanstvo sveobuhvatno shvaćeno prestati organizirati i ići za tim da postane jedno.”⁸

Rečeno u slici: Isus je hidrocentrala a Duh Sveti voda koja je pogoni. Ili Isus je električni uređaj u nekoj zgradi, a Duh Sveti struja koja tom uređaju daje snagu, svjetlo, toplinu i smisao. Y. Congar to kaže riječima: „Duh je osobna Božja moć, ona moć Očeva koja uskrisava Krista” (Rim 8,11), sila Kristova u njegovom gospodstvu. On je akcija Oca i Sina; On je onaj koji predsjedava euharistijskoj transformaciji – pretvorbi.”⁹

Prema tome, možemo reći da je čitava Objava pastoralna i dogmatska. Ona je prvenstveno dana za spas čovjeku. Ona je dakle, više soteriološka negoli kristološka. Ona je spoznaja koja se Duhom Svetim pretvara u djelo. Ona snagom Duha oslobađa čovjeka i na taj način mu daje mogućnost da je spozna. Isus je došao da nas dovede k Ocu i time nam ga početno objavio da nas po Duhu dovede do pune Objave. Mi već jesmo djeca Božja, ali se još nije očitivalo što ćemo biti (Iv 3,1a–2). Nije nam došao reći kakav je Bog u sebi nego kakav plan ima s nama i zato je poslao Duha da ga ostvari. Nije nam rekao kakvo je nebo, nego je postao put i poslao vođu na tom putu da stignemo u nebo.¹⁰ Zapravo čitavo se Trojstvo ostvaruje preko čovjekova sudjelovanja. To je Otac koji šalje Isusa i Duha da mu oslobode one koje je stvorio za sebe. To je Isus koji je u biti posrednik, sav poslušnik Ocu i sav predan ljudima, da bi im prenio ljubav Očevu i ljude prenio Ocu. To je Duh Sveti ukoliko omogućuje Isusovo djelo. Zato je govor o Trojstvu prven-

7 Cit. u Gott heute (zbornik) 1967, str. 173.

8 Cit. u Gott heute, str. 172.

9 Y. CONGAR, *Je crois en l'Esprit Saint* II, 1980 str. 83.

10 Usp. I. GOLUB, *Duh Sveti u Crkvi*, Zagreb 1975, str. 45.

stveno otkupiteljski.¹¹ Naša školska teologija je, međutim, to odviše pretvorila u dogmatsko-intelektualni govor, u pokušaj ljudskog razumijevanja. Trojstvo je u sebi tajna, ali u odnosu na nas otkriće – otajstvo. Stvoreni smo na sliku Trojstva. Za nas ne postoji drugačiji Bog nego samo trojstveni i zato ne postoji ni drugačiji čovjek, stvoren na sliku Božju, nego samo trojstveni.

Pastoral se, dakle, uvijek mora kretati na dvije noge. Isus Krist je jedna noga, Duh Sveti druga. Isus Krist je jedan korak, bez Duha Svetoga nema drugog. Ta dva koraka mogu se shvatiti i drugačije: Božje i ljudsko djelovanje. Bez ljudskog djelovanja nema pastoral za ljude. Bez Božjeg djelovanja nema *osloboditeljskog* pastoral za ljude. I konačno, tu dvonožnost možemo vidjeti i u ljudskom djelovanju. Čovjek razumom spoznaje, ali tek voljom ostvaruje.

Iz ovako shvaćenog pastoral neće biti teško shvatiti kako u euharistiji, koja je središte Crkve i prema tome i pastoral, nije djelatan samo Isus i njegove riječi, nego također i Duh Sveti i molitva njemu da ostvari euharistijsku pretvorbu.

2. NEKI ASPEKTI TEOLOGIJE DUHA SVETOGA

S raznih mjesta u Crkvi moglo se u ovo pokoncilsko vrijeme čuti kako je Duh Sveti nepoznanica i zaboravljena stvarnost među nama. Drugi kažu da je on ostao negdje na rubu crkvenog djelovanja i da je u doba crkvenog integriteta bio jedva prisutan u nadmoćnoj prevlasti institucije i prava. Mõhler je taj stav izrazio riječima: „Bog je stvorio hijerarhiju i time obilno providio Crkvu do konca svijeta.”¹² S druge strane, misle drugi, da on i mora ostati nepoznanica baš zato što je duh. Suvremena teologija se nije dala zaustaviti u svom istraživanju na takvim mišljenjima. S njom je zajedno krenula naprijed i duhovnost, stvorivši brojne pokrete u Crkvi koji se oslanjaju baš na Duha Svetoga i time demantiraju svaki pokušaj da se Duh Svetoga ostavi na rubu ili u području nepoznanice.

Vjerovanje nam o Duhu Svetom kaže: „Vjerujem u Duha Svetoga Gospodina i životvorca koji izlazi od Oca i Sina, koji se s Ocem i Sinom skupa časti i zajedno slavi i koji je *govorio po prorocima*.” Sveto pismo govori o njemu u simbolu golu-ba, plamena, vjetra, plamenih jezika, žive vode, oluje i sl. Teologija je pokušala ljudskim pojmovima i slikama izreći unutartrajstveno mjesto Duha Svetoga. On je ljubav Oca i Sina. On izlazi od Oca i Sina. On je kao osoba pasivno disanje Oca i Sina. Svi ti izrazi, međutim, puno kažu, ali ovako nabačeni jedva što izriču. Pokušajmo zato neke od ovih aspekata produbiti.

Duh je „mi” osoba. On je na neki način anonim. On je uvijek Otac i Sin skupa. On ne postoji u sebi i za sebe bez njih. On je jedna osoba u dvije osobe. On je zapravo prekoračenje Oca i Sina u jednu treću osobu. Kako to razumjeti? Odnos „ja-ti” je sasvim drugačiji odnos „mi”. „Ti” kažemo jednoj osobi sami, nikada zajedno s njom. „Mi” pak kažemo zajedno s drugom osobom. Odnos „ja-ti” je izmjeničan.¹³ U njemu je svaka od osoba ostala u sebi. One govore o

11 Sv. Grgur Niški piše: „Svako djelovanje polazi od Boga da bi prošlo stvorenje...polazi od Oca, ide po Sinu i dovršava se u Duhu Svetomu.” (PG 45,125).

12 U VILLALON, *Sacrements dans l' esprit*, str. 436.

13 Usp. H. MÜHLEN, *Die Erneuerung der christlichen Glaubens*, München 1974, str. 195 sl.

samima sebi. One su jedna *nasuprot* drugoj. U odnosu „mi” ne kažemo ništa drugoj osobi nego zajedno s njom govorimo nešto treće. S njom imamo iste stavove i čine. Mi stojimo jedno *pokraj* drugoga i usmjereni smo nekom trećemu. Taj treći opet nije bilo tko, nego netko tko je proizašao iz našeg zajedničkog akta. Mi stojimo nasuprot zajedničkom djelu ili osobi. Još jasnije je to u braku. Prilikom sklapanja ženidbe dvije osobe govore jedna drugoj, one stoje jedna nasuprot drugoj. To je „ja-ti” odnos. No među njima nastaje ženidbeni vez, koji je njihov zajednički odnos, njihov „mi” odnos. One stoje jedna pokraj druge usmjerene na treće. Dijete je uosobljenje tog trećeg, njihova „mi” odnosa. Dijete nije plod njihova „ja-ti” odnosa. Oni ne stvaraju dijete jedno nakon drugog, nego u času sjedinjenja, u isto vrijeme. To je zajednički čin jednog i drugog. Dijete zato nije ni očevo ni majčino, nego njihovo zajedničko istodobno. Ni jedno od njih ne može reći „moje dijete”, nego samo „naše dijete”. Dijete je njihova zajednička stvarnost.

Budući da je čovjek stvoren na sliku Božju, ova usporedba barem nekako vrijedi i kod Boga. Otac i Sin se spoznaju u svom „ja-ti” odnosu stojeći jedan nasuprot drugome. Utoliko su oni baš Otac i Sin. Otac spoznaje sebe u Sinu, Sin se spoznaje i postoji u Ocu. No, ta spoznaja ih privlači da se jedan drugom predaju u savršenom sjedinjenju. To je već korak dalje. Oni se ne spoznaju više nekako ontički jedan nakon drugoga, nego stupaju u zajednički čin, rekli bismo istodobno.

To sjedinjenje je zajednički čin Oca i Sina. To je „mi” odnos. Oni više ne stoje jedan nasuprot drugome nego nekako jedan pokraj drugoga i usmjereni su prema trećem. Drugim riječima oni se sjedinjuju u jedan jedinstveni princip koji je treća božanska osoba. Duh Sveti je prema tome zajedništvo Oca i Sina koje je postalo osoba. On je „mi” osoba. U tom smislu on je vinculum ili sveza Oca i Sina. Duh Sveti je dakle radikalni i isključivi izraz „mi” odnosa u Bogu. On je kao osoba baš ta osobna veza. Duh Sveti prema tome nema neki izvorni odnos prema Ocu i Sinu nego je on sam taj odnos. Teškoća je samo u tome što mi taj odnos opet shvaćamo kao da je Duh Sveti netko postavljen nasuprot nama. Ne, on je sila, snaga, dynamis. To znači onaj koji sve obuhvaća. Onaj u kome je sve stvoreno. Zapravo bi se moglo reći, smatra najbolji poznavalac pneumatologije H. Mühlen, da u Bogu i ne postoji neka apsolutna božanska osoba. On je uvijek samo zajedništvo „mi” odnosa. Bog je uvijek samo odnos a ne nekakav „ja” nekog apsolutnog subjekta koji bi stajao sam za sebe bez ikakvog odnosa prema drugom.¹⁴

Potrebno je ovo još dalje protumačiti. Da bi se dogodio „mi” odnos, dvije osobe moraju izići iz sebe i ući u taj zajednički odnos. One dakle prekoračuju prag svoje osobnosti stvarajući novi, dotada nepostojeći odnos. Otac se potpuno daruje Sinu i Sin Ocu. To davanje sebe, taj prekoračaj koji istodobno čine i Otac i Sin jest jedna nova stvarnost za sebe. To je nova osoba, Duh Sveti. No ta nova osoba ne može se nikako shvatiti bez Oca i Sina. Ona je Otac i Sin istodobno. Ona je zapravo izlazak Boga iz sebe, prekoračaj vlastite osobnosti Oca i Sina, davanje samoga sebe. Istodobno ta nova osoba nije identična Ocu i Sinu. Ona je sasvim nešto drugo. A opet je ona njih dvojica zajedno.

14 Usp. nav. dj. str. 200.

Duh Sveti je na neki način, dakle, određena „žrtva“ Oca i Sina. Oni kao da sami sebe žrtvuju dajući se jedno drugom. Ta „žrtva“ jest njihovo jedinstvo, njihova nerazdvojnost.

Podimo sada još korak dalje!

Iz ovakvog shvaćanja lakše je shvatiti Kristovu smrt na križu. Činjenica je, naime, da na križu ne trpi Isus samo kao čovjek, nego upravo kao bogo-čovjek. On međutim umire za ljude. Križ je na taj način prekoračenje trojedinog Boga k ljudima. Slično kao što postoji prekoračenje Oca i Sina u zajedničkom aktu, tako se i na križu događa zajedničko prekoračenje Oca i Sina k ljudima. Otac, naime, daje svoga Sina, Sin pak u savršenoj poslušnosti sebe daje Ocu za ljude, i to u jednom zajedničkom davanju. To znači da se predanje događa upravo u Duhu. U tom smislu kaže poslanica Hebrejima: „Koliko će više krv Krista koji je *po Duhu vječnom* prinio sam sebe Bogu kao žrtvu bez mane očistiti našu savjest od mrtvih djela da služimo živomu Bogu” (Heb 9,14). Krist, noseći grijeha svijeta, kao da drhti pred veličanstvom Božje svetosti (usp. Iv 17,11). Jer proklet je svatko tko visi na križu (usp. Gal 3,13). On se naime dao za naše grijeha i time doživio beskrajnu udaljenost od Boga. U tom se smislu može shvatiti njegov vapaj: „Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio!” (Mk 15,34). Kod Ivana se kaže da je Isus rekao: „Svršeno je”, zatim naklonio glavu „i *predao Duh*” (usp. Iv 19,30). Time se dogodilo prekoračenje Boga ka čovjeku. To je samo darivanje Boga grešnom čovječanstvu. Zajedništvo Oca i Sina, njihovo najtješnje sjedinjenje, njihov „mi” odnos, koji je osoba Duha Svetoga, predan je čovječanstvu. Isus je tada doživio najveću blizinu Ocu i istovremeno najveću udaljenost od njega. Najveću blizinu, zato što je u Duhu jedno s njime i u savršenoj poslušnosti odan njemu. U potpunoj udaljenosti od njega zato što se sav predao ljudima. Isus naime moli u svojoj molitvi na posljednjoj večeri: „Kao što si ti, Oče, u meni, i ja u tebi, tako neka i oni u nama budu jedno, da svijet vjeruje da si me ti poslao!” (Iv 17,21). Dakle, jedinstvo Oca i Sina predaje se ljudima i u toj sili svijet će povjerovati. To je, dakle, upravo Duh Sveti kao osoba i sila. Njega Isus nije mogao dati prije svoje smrti. Ivan je to rekao: „Duh, naime, ne bijaše još dat, jer Isus ne bi još proslavljen” (Iv 7,39). A Isus za sebe kaže: „A ja, kad budem podignut sa zemlje, sve ću ljude privući k sebi” (Iv 12,32). Da se doista u križu radi o tom iskoračaju Boga iz sebe k ljudima i zahtjev ljudi da iskorače iz sebe k Bogu vidi se iz Isusovih riječi: „Ako me ljubite vršit ćete moje zapovijedi. Ja ću moliti Oca i dat će vam drugog Branitelja koji će ostati s vama zauvijek: Duha istine, kojega svijet ne može primiti, jer niti ga vidi, niti ga poznaje. Vi ga poznajete, jer boravi s vama, jer će biti u vama (Iv 14,15-17). Taj Duh je sada samo *među* apostolima. Isus ga je dao poslije uskrsnuća, no tek kad bude uzdignut k Ocu taj Duh će moći biti u njima. U daljnjem tekstu Isus govori: „Ako me tko ljubi, držat će moju riječ, i moj će ga Otac ljubiti; k njemu ćemo doći i kod njega se nastaniti... Branitelj, Duh Sveti, kojega će Otac poslati *zbog mene*, naučit će vas sve i sjetiti vas svega što vam rekoh” (Iv 14,23-26). Dakle, poslanje Duha Svetoga ljudima i stanovanje Oca i Sina zajedno u čovjeku jesu jedan istovjetni čin. Božanski „mi”, dakle, dolazi k nama i ostaje kod nas. Istovremeno su Otac i Sin upravo u tom Duhu Božjem prisutni. Ne radi se dakle o nekoj sili po kojoj bi oni stanovali u nama, nego upravo Duh Sveti jest Otac i Sin.

H. Mühlen razlikuje ovdje božanski „mi” i ljudski „mi” odnos.¹⁵ Božanski „mi” odnos naziva dualnim „mi” odnosom. Ljudski odnos toga Duha u Crkvi naziva se pluralnim „mi” odnosom. Isus se naime vraća k Ocu kao čovjek iz Nazareta. On ne ostaje s nama onako kako je bio do svog uzašašća. On ostaje u nama prisutan preko drugoga, Branitelja (usp. Rim 8,34). Duh Božji kao božanska sila i božansko prekoračenje jest božanska povijest u ljudskoj slobodnoj povijesti. Duh Sveti je naime božansko „mi” koje je ušlo u egzistenciju pluralnog „mi” Isusovih učenika. Križ je, drugim riječima, jedan modus Božjeg prekoračenja k ljudima. Sveti Ivan to kaže: „Po tom smo spoznali ljubav što je on za nas dao svoj život” (1 Iv 3,16). Taj Duh nas goni da i mi načinimo isto prekoračenje iz sebe. To je ono što Isus označuje riječima: obratite se. To je iskoračenje iz sebe. A drugo je: vjerujte radosnoj vijesti. To je ulazak u jedinstvo s Bogom. Tu dvostrukost koja je označena u žrtvi na križu Ivan izražava ovim riječima: „A njegova je zapovijed ovo: Vjerovati u Sina njegova Isusa Krista i ljubiti jedan drugoga kako nam je naredio. Tko vrši njegove zapovijedi, ostaje u Bogu i Bog u njemu. I po tomu, po Duhu što nam ga dade, spoznajemo da on ostaje u nama” (1 Iv 3,23-24). Duh Sveti, dakle, nije samo Duh istine, spoznaje, nego je on u najvećem smislu Duh samodarivanja, Duh ljubavi.

Duh Sveti je dakle onaj jedinstveni događaj u kojemu Otac daruje svoga Sina i u kome se Sin daruje svome Ocu. Duh Sveti je božansko prekoračenje kao takvo. Ako se Bog Otac nije štedio, onda to darivanje njegova Sina ljudima pogada njega samoga, tada Otac samoga sebe, daruje, ali na sasvim drugi način nego Sin, jer Otac nije postao čovjekom. No, on trpi smrt svoga Sina u beskonačnoj boli koja nikad ne može umrijeti. Ono što se događa na križu je, dakle, trinitarni događaj. Isto događanje u kojem Otac daruje svoga Sina je upravo ono u kojem se Sin daruje Ocu. To radikalno identično darivanje nije identično s obim osobama među kojima se to događa. To je stvarnost za sebe ili bolje reći za nas. To događanje se ne može opisati bez tih dviju osoba preko kojih se i u kojima se događa, ali to nije s njima identično.

Od trenutka smrti na križu povijest u Bogu nedjeljivo se povezuje s poviješću ljudi, a da istovremeno s tom poviješću nije identična. Nakon što je Isus prekoračio bezdan osamljenosti, napuštenosti, ljudi više nisu napušteni. Isus nas više ne ostavlja same nego nam šalje svoga Duha. Onaj događaj koji vlada između njega i Oca otvara budućnost ljudima. U novozavjetnoj teologiji ne govori se o Duhu Svetom kao osobi za sebe, nego je to stvarnost koja je u nama i među nama. To znači: ako druge tješimo, on je naš tješitelj. Ukoliko drugima pomazemo, on nas pomaže. Ukoliko druge branimo, on je naš branitelj. Iskustvo Duha dakle uvijek je zajedno s našim dinamičnim odnosom po Kristu prema Ocu i prema ljudima. On je onaj koji nas uvijek spaja s osobama i koji je moguć samo tamo gdje mi izlazimo iz sebe i odlazimo drugom. „Tko ima dobra ovoga svijeta i vidi brata svoga u potrebi pa zatvori pred njim svoje srce – kako ljubav Božja ostaje u njemu?” (1 Iv 3,17). U ovom kontekstu lako je shvatiti kako je baš Duh Sveti dynamis koja u

15 Usp. nav. dj. str. 193.

euharistiji čini Isusa prisutnim i koja stvara jedinstvo Crkve. On koji nam omogućuje da jedemo Tijelo Kristovo daje nam moć da postanemo Tijelo Kristovo.

3. EUHARISTIJA I DUH SVETI

Da bismo mogli razumjeti odnos između Duha Svetoga i euharistije, iznijet ćemo najprije ukratko bitni sadržaj euharistije.

Kako sama riječ kaže, euharistija je *zahvaljivanje*. Ona je naime darivanje Boga čovjeku. Dar se pak nikada ne može platiti, on se prihvaća otvorenim srcem koje svoj stav izražava zahvalom. Euharistija je dakle darivanje Boga i zahvaljivanje čovjeka. Dostojno se Bogu, međutim, može zahvaliti samo Bog. Zato je Isus u euharistiji na našoj strani, prešao je k nama i s nama zahvaljuje Ocu za naš prijelaz iz prokletstva u blagoslov. Euharistija izriče bit kršćaninove egzistencije i uopće ljudske egzistencije. Čovjek je darovan već stvaranjem, odnosno rođenjem. Kršćanin je još posebno darovan novim stvaranjem u smrti i uskrsnuću Isusa Krista. Euharistija je zato sveobuhvatni, kozmički hvala, pjesma zahvale svega, čitavog stvorenja Bogu.

Ona je *spomenčin*. U njoj se naime sjećamo Kristove posljednje večere, njegove smrti na križu, njegova uskrsnuća, njegova uzašašća i poslanja Duha Svetoga. No, nije to puko sjećanje, jer to je čin. Ono čega se sjećamo ovaj čas postaje djelo, čin, stvarnost. Euharistija, dakle, posadašnjuje Kristovu žrtvu učinjenu jednom za sve vjekove. Ona čini tu žrtvu sada za nas djelotvornom. To znači da je euharistija za one koji u njoj sudjeluju sada ostvareno otkupljenje. Ona je prisutnost Isusa Krista u njegovoj otkupiteljskoj djelotvornosti. Euharistija, dakle, jest prijelaz, prekoračenje iz ograničenog vremenskog razdoblja i ograničenog palestinskog prostora u sva vremena i sve prostore do konca svijeta.

Euharistija je i *žrtva*. U njoj se naime sada za nas događa savršena Kristova poslušnost Ocu i potpuno predanje za nas. Ona je ujedno žrtva ljudi koja je simbolizirana darovima kruha i vina. A događa se njihovim prijelazom iz egoističnog egzistiranja za sebe u egzistenciju zajedništva s Bogom i ljudima. Bog se dakle razgolitio, oplijenio svoje božanstvo, „žrtvovao svoje božanstvo” da bi sišao k nama i postao čovjekom. Čovjek se razgoličuje u svom grijehu, bijegu od Boga i od ljudi, u svom strahu od Božjeg suda i osude ljudi; on žrtvuje svoju krhku sigurnost i prelazi u nesigurnost Božju koja za njega postaje vječna sigurnost. Euharistija je sada za nas Isusova smrt na Kalvariji. Ona je posadašljenje krvave Kristove žrtve na križu, sada na nekrvan način, i istovremeno krvavo ostvarivanje ljudi, sada u zajedništvu s Bogom i s ljudima. Ona je Tijelo Kristovo koje se predaje i Krv Kristova koja se razlijeva.¹⁶

Euharistija je također *gozba*. Sudionici euharistije uzimaju Tijelo Kristovo da bi postali Tijelo Kristovo. To je svečanost pomirenja između Boga i čovjeka. To

16 Usp. papa PAVAO VI, *Otajstvo vjere*: „Naš je Spasitelj na posljednjoj večeri...ustanovio euharistijsku žrtvu svoga tijela i krvi, da žrtvu na križu ovjekovječi kroz stoljeća dok ne dođe.” (Otajstvo vjere, KS 1980, str. 44.) Usp. također IVAN PAVAO II, *Večera Gospodnja*, KS 1980, 20–22.

je svadbeno slavlje u kojem se vjenča nebo sa zemljom, Bog s čovjekom, Krist sa svojom zaručnicom Crkvom. To je slavljenje ponovnog vraćanja izgubljenog sina Očevoj kući i radost Oca zbog tog povratka. Domaćin gozbe je sam Isus Krist, Sin Božji. Uzvanici su svi ljudi, posebno pristuni kod euharistije, a naročito oni koji se stvarno pričešćuju.¹⁷

Euharistija je posadašnjenje samog Isusa Krista. Zato se neprestano govori o njegovoj *prisutnosti*. Zapravo nema mjesta gdje Bog nije prisutan. Euharistijska prisutnost je u specijalnom smislu najdjelotvornija prisutnost Isusa Krista zbog toga što je ona sadašnje otkupljenje čovjeka, a to znači najtemeljitije i najtemeljnije oslobodenje čovjeka i njegovo novo stvaranje. Tu je dakle Bog najsnažnije na djelu i u tom smislu Bog je najviše prisutan.

Euharistija je također *spomen posljednje večere*. Ono što je Isus nekoć učinio to mi činimo sada. Ona je, drugim riječima, uvijek određeni trenutak prije njegove smrti i našeg raspršenja, ona je uvijek predvečerje njegova Getsemanija i našeg otkupljenja. Ona je uvijek posljednja večera. Iza nje nema nekog drugog spasa i neke druge mogućnosti otkupljenja.¹⁸ Ona je zadnje Božje djelo za čovječanstvo, posljednji obrok koji Bog daje za naše putovanje do njegove Svete gore. Zato je moguće da se i kod euharistije dogodi i prisutnost Judina poljupca, i njegova odlaska u noć izdaje, prisutnost Petrova junačenja i odreknuća, Isusovih govora i pjevanja psalama, blagovanje njegova Tijela i njegove krvi kao i Isusove djelotvorne molitve za svećenike, vjernike i svijet. U euharistiji je moguće teško svetogrđe i uspon k svetosti, dolazak s grijehom i otkupljen i čist odlazak.

Euharistija je *pasha*. A to znači prijelaz. Rekosmo već da je to prijelaz Boga k ljudima i ljudi k Bogu. To je izlazak iz Boga gnjeva zbog ljudskog grijeha u Boga milosrda i zajedništva s ljudima. Prijelaz je to ljudi iz njihova raspršena bitka u zajednički bitak s Bogom i među sobom. Prijelaz je to iz Egipta naše sadašnje egzistencije, u kojem imamo pune lonce ali u ropstvu „faraona” svijeta i sotone, u novi svijet Božjih obećanja i darova.

Euharistija je također *novi i vječni savez* s Bogom. Ona je kruna i završetak svih dosadašnjih savezništava s Bogom. Ona je stvarnost i potvrda Božjeg povjerenja u čovjeka i ljudskog povjerenja u Boga. To je savez koji je potpisan Kristovom krvlju a ne više krvlju životinja.¹⁹ To je, dakle, najsnažniji potpis na ugovor Boga i čovjeka. U njemu stoje obećanja da će se Bog boriti na strani čovjeka i obećanja da će čovjek ostati vjerno na strani Boga. Stvarni pristanak na taj novi ugovor saveza s Bogom jest upravo prihvaćanje euharistije, a to znači i meterijalno pričestivanje. Zato odustajanje od pričesti na misi malo koristi. Na riječi „Uzmite i jedite” čovjek može ne jesti ili zato što nije u prijateljstvu s Bogom, a to znači u grijehu, ili pak zato što ne shvaća savez s Bogom, ili pak što ne mari za taj savez. Sve troje, međutim, uključuje da savez u njemu ne može biti djelotvoran. Zato euharistija zahtijeva potpuno sudjelovanje u njemu.

17 Usp. PAVAO VI, *Otajstvo vjere*: „Euharistija je dakle,...pashalna gozba na kojoj se Krist blaguje...” (str. 44.)

18 Usp. SC br. 2

19 Usp. IVAN PAVAO II, *Večera Gospodnja*, str. 20.

Euharistija je *sakrament*. Ona je djelotvorni vidljivi znak koji nam je ostavio Isus Krist. Ona označuje dar Kristova otkupljenja čovječanstvu i ujedno ga ostvaruje.²⁰

Iz svega ovoga odmah nam je očito kako je sveza između Duha Svetoga i euharistije neraskidiva i bitna. Isus Krist je kod Oca, a prisutan je među nama samo u svome Duhu, a to znači on i Otac kao treća osoba, kao božanski dualni „mi”. Euharistija se dakle ne može dogoditi drugačije nego samo u Duhu Svetom. Ona je djelo Duha Svetoga. Duh Sveti u njoj uprisutnjuje Krista i djelotvornost njegove žrtve. Konačno, u snazi Duha je Isus Krist nekoć na zemlji učinio tu žrtvu.

Baš euharistija i jest ono što je Duh Sveti, a to znači „žrtva, odricanje”. On je, naime, u Bogu prekoračenje osobnosti Oca i Sina, on je njihov zajednički čin ljubavi, on je njihov prijelaz u novu osobu.

Kalvarijska žrtva je, rekli smo, novi prijelaz i prekoračaj Boga k ljudima. To je nova „žrtva” koju Bog čini, ovaj puta u povijesti čovječanstva, nekako izvan sebe. U njoj naime čovjek Isus Krist prekoračuje svoju ljudsku osobnost u savršenom predanju i poslušnosti Ocu. On, dakle, *kao čovjek* ulazi u jedno novo zajedništvo o Ocem, u jedan novi „mi”.²¹ Istovremeno on prelazi k ljudima u savršenom predanju „do kraja” za njih. To je njegovo prekoračenje božanstva u prijelazu k ljudima. To je Božji prijelaz k ljudima, jedan novi „mi”, pluralni „mi”. To je novi izljev Duha Svetoga. Po tome se izljev na Duhove razlikuje od svakog drugog izljeva Duha Svetoga, kako u Isusovom životu, tako i u Starom zavjetu i u povijesti svijeta. Isusova žrtva na križu je oslobodila nove Božje energije za čovječanstvo, tj. na neki način sintetizirala novi Božji „mi” s čovjekom. Čovjek je tada postao sposoban da bude „dionik božanske naravi” (usp. 1 Pt). Istovremeno sposoban da uđe u zajedništvo s ljudima, da čini Crkvu. Zato je euharistija, kao posadašnjene kalvarijske žrtve, prijelaz dualnog Božjeg „mi” u pluralni „mi”. Duh Sveti u Bogu je „jedna osoba u dvije osobe”, a u svijetu, odnosno u Crkvi, „jedna osoba u mnoštvu osoba”.²² Zato je Isus mogao reći da će apostoli činiti veća djela nego on. Iako je on bio ispunjen Duhom Svetim i u njemu činio sva ona velika djela, on još nije mogao stvoriti Crkvu, a to znači novo zajedništvo među ljudima. To će moći tek apostoli i to snagom Duha koju im je dao žrtvom križa. Ivan je to jasno izrekao: „Duh, naime, ne bijaše još dat, jer Isus ne bi još proslavljen” (Iv 7,39).

Euharistija je posadašnjene te silne Božje snage koja se dijeli ljudima. Euharistija je autentično mjesto na kojem se izljevaju Duh Sveti. On nekako tamo „nastaje”, tamo se rađa, tamo mu je izvor. Tako nam je iz ovoga jasno da je euharistija prijelaz (Usp. SC 47, također SC 10). Mogli bismo reći da je to zajednički prijelaz Boga i ljudi u Duha Svetoga. Tako smo mi „u Duhu”. Svi u Duhu postajemo jedno. „Kao što si ti, Oče, u meni i ja u tebi, neka i oni u nama budu jedno” (Iv 17,

20 Usp. Pavao VI, *Otajstvo vjere*, str. 44 i IVAN PAVAO II, *Večera Gospodnja*, str. 16 i 18.

21 Usp. H. MÜHLEN, *Soziale Geisterfahrung als Antwort auf eine einseitige Gotteslehre*, u *Erfahrung und Theologie des Heiligen Geistes* (zbornik) str. 264 sl.

22 Usp. H. MÜHLEN, *Die Erneuerung des christlichen Glaubens*, str. 201 sl.

21). To je velebni povijesni i natpovijesni čin sjedinjenja svega u Bogu. Istovremeno je Duh Sveti sila po kojoj se sve to događa. On omogućuje prijelaz, kako u Bogu tako i s ljudima. On je zato najsveobuhvatnija sila stvarnosti i bitka. Teilhard de Chardin će reći da se sve kreće prema jedinstvu u točki omega, a kreće se silom ljubavi. Zapravo silom Duha Svetoga.

Euharistija se dakle kao *stvarnost* i kao *plod* događa u Duhu Svetomu. Kao što se utjelovljenje dogodilo u Duhu Svetomu, kao što se Isusovo javno djelovanje dogodilo u sili Duha nakon Jordana, kao što se Tijelo Kristovo, tj. Crkva, ostvarilo Duhom Svetim, tako se i njegovo euharistijsko Tijelo može ostvariti samo u Duhu Svetom. Ono nije neko statično nego dinamično uprisutnjenje. U euharistiji se događa stalno prelaženje Boga k čovjeku i stalno prelaženje čovjeka k Bogu. Ona je dakle događanje, dinamika, drama. Duh Sveti je naime drama, Bog ne može ništa činiti osim u Duhu Svetomu. To je sila unutar Boga i izvan Boga.

Euharistija istovremeno ostvaruje po Duhu ono što je Isus htio. Tko jede euharistijsko Tijelo Kristovo, taj postaje crkveno Tijelo Kristovo. Prisutnost Kristove žrtve i prijelaza k ljudima daje silu koja okuplja ljude u novo zajedništvo. Iz euharistije, dakle, izvire Duh Sveti. On ulazi u novo tijesto, Crkvu, i stvara novu Kristovu prisutnost kroz povijest čovječanstva. U ljubavi pak kršćana, koja je sila Duha, on čini Isusovo djelo vidljivim, a žrtvom kršćana u ljubavi stvara novi prijelaz k ljudima čitavoga svijeta. Euharistija je, dakle, mjesto na kojem se prihvaća veliki prijelaz Božji k čovjeku, da bi tako prešao u čitav svijet. Drugim riječima, to je povijesno djelovanje Duha Božjega.

To dvostruko djelovanje euharistije u Duhu, naime, ostvarenje Kristove prisutnosti i ostvarenje novog čovjeka u novom zajedništvu u Crkvi, izraženo je u kanonu mise i osobito u tzv. epiklezi. Epikleza je molitva kojom se zaziva Duh Sveti da svojom božanskom snagom izvrši pretvaranje kruha i vina u Tijelo i Krv Kristovu. Evo te molitve: „Svi mi koji sudjelujemo u jednome kruhu i u jednome kaležu treba da smo međusobno jedno u zajedništvu jednoga Duha... Neka dođe tvoj Sveti Duh... i neka posveti ovaj kruh u predragocjeno Tijelo našega Gospodina i Spasitelja Isusa Krista; i ovaj kalež u dragocjenu Krv našega Gospodina i Spasitelja Isusa Krista, prolivenu za život svijeta.” Nakon shizme u 11. stoljeću, vrlo se žestoko raspravljalo o epiklezi. Rimokatolička Crkva naime uči da se pretvorba euharistijskih darova događa u času izgovaranja Kristovih riječi: „Ovo je moje tijelo i ovo je moja krv.” Istočna pak Crkva uči da se to događa nakon ovih riječi, a to znači u epiklezi. Evo nešto iz povijesti te diskusije:

Sve od 5. stoljeća činjenica da istočna Crkva ima epiklezu a zapadna nema, nije pravila nikakve neprilike ni pokretala pitanja.²³ Još 1254. papa Inocent IV. piše istočnjacima da nema ništa protiv molitve epikleze, ali neka također dužnu važnost daju i riječima Kristovim. No, žestoke rasprave počinju u svezi sa saborom u Firenci 1439. g. Od istočne Crkve tražilo se najprije pismeno, a onda i usmeno, da se Kristovim riječima izričito da moć pretvorbe. Rimaska Crkva nije dopuštala ni najmanji kompromis da bi se epiklezi dalo bilo kakvu moć konsekracije. Još

23 Usp. B. SCHULTZE, *Zum Problem de Epiklese anlässlich der Veröffentlichung eines russischen Theologen*, Rim 1949, str. 371.

strože se to dogodilo 300 godina kasnije. U jednom dekretu Kongregacije za vjeru iz 1812. godine, a zatim u jednom breve pape Pia VII. 1822. godine potpuno se zabranjuje upotreba epikleze. Isti papa zatim enciklikom zabranjuje da se o epiklezi govori ili raspravlja, kako javno tako i privatno, i to čak pod prijetnjom ekskomunikacije. Stotinu godina nakon toga tek se papa Pio X. usudio ponovo spomenuti to pitanje.

Učenje istočnih teologa o epiklezi može se podijeliti u tri grupe.²⁴ Prvu grupu čine oni koji smatraju da je uz Kristove riječi nužna i epikleza. Najveći predstavnici su: Simeon Solunski i Nikola Kabasila. Druga grupa teologa su oni koji smatraju da isključivo Kristove riječi imaju konsekracijsku moć. To su kijevski teolozi. Treća grupa teologa smatra da moć pretvorbe pripada isključivo epiklezi. Najglasovitiji predstavnik ove grupe je kijevski metropolit Petar Mogila.

Među katoličkim se teolozima do najnovijeg vremena diskutira o smislu epikleze. Jedni su smatrali da je ona potrebna, i to čak za posvećenje euharistijskih darova, dok drugi smatraju da je ona nužna kako bi već posvećeni darovi donijeli svoje plodove vjernicima. Treći pak smatraju da je na Zapadu više izražena molitva samom Presvetom Trojstvu negoli posebno Duhu Svetom i da zapravo pretvorbu i čini čitavo Presveto Trojstvo, dakle, niti sam Isus, niti sam Duh Sveti. Osim toga, kažu mnogi, i u Kristovim riječima prisutna je snaga Duha Svetoga. Neki su to pokušali protumačiti „teorijom intencije”, a to znači da su riječi Kristove u konsekraciji vezane uz nakanu Crkve i svećenika i da bi se u toj nakani na neki način krila molitva epikleze.

Zanimljivo je da Rimski kanon uopće ne spominje Duha Svetoga. Istovremeno mnogi najstariji tekstovi zapadnih liturgija, kao npr. staroanglikanska i mozarapska, imaju u sklopu kanona i takve molitve koje sadržajem odgovaraju epiklezi istočnih liturgija. Mnogi teolozi smatraju da je najvjerojatnije u najstarije doba Rimski kanon imao takvu epiklezu. Ostatak toga jest molitva nakon pretvorbe „Supplicas te rogamus”, gdje se moli da anđeli prenesu taj prinos na nebeski žrtvenik. Dok se u istočnoj liturgiji moli Duha Svetoga da side nad darove, dotle se ovdje moli da darovi budu preneseni u nebo. Drugi ostatak te molitve bila bi molitva prije pretvorbe „Quam oblationem”, u kojoj se moli Boga da primi ovaj žrtveni prinos i da mu on bude ugodan i da učini da ovo postane Tijelo i Krv Gospodina našega Isusa Krista.

Ovaj nedostatak u Rimskom kanonu obilno nadoknađuju euharistijske molitve koje su u novije vrijeme uvedene u rimsku liturgiju. Tako se u Drugoj euharistijskoj molitvi prije pretvorbe moli: „Tebe, zato, molimo: rosom Duha Svoga posveti ove darove, da nam postanu Tijelo i Krv...” Zatim se nakon pretvorbe kaže: „Smjerno Te molimo, da nas, pričesnike Tijela i Krvi Kristove, Duh Sveti sabere u jedno.” Prisutna je, dakle, epikleza i to u dvostrukom smislu, u smislu molitve za pretvorbu i u smislu plodnosti euharistije za vjernike. U trećoj se euharistijskoj molitvi kaže: „... jer po svome Sinu, ... djelotvornom snagom Duha Svetoga svemu daješ život i sve posvećuješ.” Zatim se dalje moli: „... udostoj se tim istim Duhom posvetiti ove darove da postanu Tijelo i Krv...” Zatim se nakon pretvorbe u istom

24 Usp. S. ČAKIĆ, *Evharistijska epikleza u istočnoj i zapadnoj teologiji*, (izvadak iz doktorske disert.) cikl. Zagreb 1970, str. 23 sl.

kanonu kaže: „... daj da okrijepljeni Tijelom i Krvlju Sina Tvoga, Duhom njegovim svetim ispunjeni, budemo u Kristu jedno Tijelo i jedan Duh. Učinio nas Duh Sveti vječnim darom za tebe da zadobijemo baštinu s tvojim svetim odabranicima.” Nalazimo, dakle, neku vrstu epikleze u dvostrukom smislu. Isto nalazimo i u IV. euharistijskoj molitvi: „... i da ne živimo više sebi, već njemu koji je za nas umro i uskrsnuo: onima koji vjeruju, Oče, posla kao prvi dar od Tebe Duha Svetoga, da on u svijetu djelo Njegovo dovrši i izvrši svako posvećenje. Molimo Te, zato, Gospodine: neka Duh Sveti posveti i ove darove te postanu Tijelo i Krv Gospodina našega Isusa Krista.” Nakon pretvorbe opet nalazimo molitvu Duhu Svetome: „... dobrotivo daj da svi pričesnici ovog jednog kruha i kaleža, Duhom Svetim sabrani u jedno tijelo, u Kristu postanu živa žrtva – na hvalu slave Tvoje.”

Ovo očito pobija dekrete i encikliku, izdane u prošlom stoljeću o epiklezi. Oni se naime shvatljivi iz toga što su pisani u jeku rasprava s istočnom Crkvom i prema tome u ambijentu koji je nepogodan da se istina sagleda u svojoj širini.

Što se tiče mjesta i vremena same pretvorbe, poznati liturgičar Jungmann u knjizi „Missarum sollemnia” kaže da se u srednjem vijeku smatralo da je trenutak pretvorbe onaj u kojem svećenik podigne svetu hostiju i izgovara riječi pretvorbe, a negdje smatraju da se to događa u času kad svećenik spusti hostiju na oltar.²⁵ Danas je međutim jasno da se pretvorba događa u času izgovaranje riječi. No, sve se to događa čitavom euharistijskom molitvom, a posebno molitvom upućenom Duhu Svetom.

4. ZAKLJUČAK

Novi zavjet ne pozna drugo kultno mjesto osim „u Duhu i istini” (Iv 4,23). Isus je za sebe rekao da je on Istina (usp. Iv 14,6). Nužnost šiljanja Duha Svetoga na apostole Isus je izrazio na mnogo mjesta i posebno kad je rekao da je bolje da Isus ode jer inače neće Duh doći na apostole (usp. Iv 16,7). Isus također stalno govori o Duhu Istine (usp. Iv 14, 17; 15, 26). Isus i Duh Sveti su, dakle, to kultno mjesto kršćana i novog svijeta. Time je Isus izrekao dva nužna koraka za pastoral Crkve. Time je ujedno rekao da se euharistija ne može događati drugačije nego upravo u Duhu i Istini. Govoreći o kruhu života, Isus zaključuje: „Duh je onaj koji oživljuje: tijelo ne koristi ništa. Riječi koje sam vam govorio duh su i život” (Iv 6,63).

Duh Sveti je „istekao” iz Isusova boka na križu. Sv. Augustin naglašava da je iz Isusova boka izašao Duh Sveti i da je u tome početak Crkve.²⁶ U Poslanici Korinćanima piše Pavao: „Svi su jeli isto jelo; svi su pili isto duhovno piće. Pili su, naime, iz duhovne stijene koja ih je pratila, a ta stijena bijaše Krist” (1 Kor 10,3-4). Kao što je Mojsije iz stijene u pustinji izveo vodu, tako je iz Isusova boka na križu istekla živa voda, Duh sveti. Križ je, dakle, Božji prijelaz k ljudima, izlivanje spasiteljskog Duha, spasiteljske snage Božje na ljude.

25 Usp. J. JUNGMANN, *Miss. soll.*, 1962, str. 257.

26 Usp. SC 5 bilj. 13.

Crkva je sastavljena od mnoštva hramova. „Ne znate li, hram ste Božji, i Duh Božji prebiva u vama” (1 Kor 3,16). Zapravo Otac i Sin dolaze i nastanjuju se u vjerniku. „Ako me tko ljubi, čuvat će moju riječ, pa će i Otac moj ljubiti njega, i k njemu ćemo doći i kod njega se nastaniti” (Iv 14,23). Zato taj hram mora biti čist, „jer tko jede i pije, osudu svoju jede i pije, ako u tome ne razabire Tijelo” (1 Kor 11,29).

Samo je u Duhu moguće shvatiti euharistiju. Dok Isus govori o kruhu života, koji je njegovo Tijelo, slušatelji to odbijaju i napuštaju ga. No, nakon što je Duh Sveti došao nad apostole i vjernike oni svaki dan slave euharistiju bez problema i predrasuda (usp. Dj 2,46). Prije su apostoli mogli tek izvana prihvatiti Isusov govor o kruhu kao o njegovu Tijelu. Sad su ga shvatili i prihvatili srcem, životom. I to samo zato što im je bio dan Duh. A Duh im je dan zato što je Isus bio na križu proslavljen. „To reče o Duhu koga su imali primiti oni što vjeruju u njega. Tada, doista, ne bijaše još došao Duh, jer Isus još ne bi proslavljen” (Iv 7, 39). Nakon što je došao, Isus sve privlači k sebi. „A ja, kad budem uzdignut sa zemlje, sve ću privući k sebi” (Iv 12,12).

Da se euharistija događa samo u Duhu Svetome svjedoče i crkveni oci. Ivan Damaščanski kaže: „Kruh i vino su pretvoreni u Tijelo i Krv Božju; ako pitaš kako se to događa, neka ti je dosta čuti da je to po Duhu Svetom.”²⁷ Slično piše i Teodor Mopsvestijski: „Dolaskom Duha Svetoga ono prisutno postaje Tijelo i Krv Kristova.”²⁸

Predsjedatelji euharistije su također oni koji su pomazani Duhom Svetim i primili su ne samo darove nego i službu. „Primite Duha Svetoga: kome oprostite grijeha, bit će im oprošteni...” (Iv 20,22–23). „Činite ovo meni na spomen” (Lk 22,21). Duh Sveti predsjeda euharistiji po službenicima koje osposobljuje za tu službu.

Euharistija je središte Crkve. Tu se Crkva izgrađuje i doživljava svoju puninu. A to se događa zato što je tu Isus u snazi Duha Svetoga koga dijeli svojim. Euharistija je dakle izvor Duha Svetoga i mjesto gdje se najснаžnije primaju njegovi darovi, službe i plodovi, te mjesto gdje se Duh Sveti stalno u vjernicima obnavlja. U euharistiji se tako nalazi punina svega što je Isus učinio za svijet, tu je najdjelotvornije mjesto događanja spasa. Tu Isus stalno umire dajući Duha Svetoga koji sve okuplja i vodi k Ocu.

ZUSAMMENFASSUNG

Im vorliegenden Artikel wird die Beziehung der Eucharistie zu dem Heiligen Geiste behandelt. Zuerst wird gezeigt, wie der Hl. Geist zusammen mit dem Christus die fundamentalste Rolle im Pastoral der Kirche spielt. Christus ist Inhalt der Offenbarung, der Hl. Geist aber die Kraft in der die Offenbarungen geschieht.

27 Sv. IVAN DAM., *De fide orth.* 4,13; PG 94,1145.

28 Th. MOPSESTIJSKI, *Hom. catech.* XVI, u Y. CONGAR, *Je crois en Esprit Saint II*, str. 84.

Dann wird gezeigt, wie der Hl. Geist eine duale „Wir-Person“ ist und eine Überschreitung des Vaters und des Sohnes zu einem einzigen Wir-Akt. Danach versucht man zu zeigen, wie der Kreuzestod Jesu ähnliche Überschreitung Gottes zu den Menschen darstellt.

Im dritten Teil wird dann dieses Geistverständnis auf die Eucharistie angewandt. Am Ende wird noch eine kurze Geschichte des Problems der Epiklese in der östlichen wie auch in der abendländischen Kirche dargestellt und dadurch die Rolle des Hl. Geistes im Verständnis der Kirche herausgehoben.